

Na kraju ovog dijela, autor naviješta mogućnosti istraživanja, na primjer, asocijativne društvene moći radnih ljudi, mogućnost utjecaja posredstvom radničkih savjeta na donošenje samoupravnih odluka i dr. Ispitivanja socio-profesionalnih razlika i sl. ostala su izvan vidokruga autorova razmatranja.

Knjiga sadrži na kraju i »Zaključna razmatranja« u kojima autor sažima osnovna razmatranja o preobražaju jugoslavenske socijalne strukture imajući na umu prvenstveno promjene uvjetovane industrijalizacijom i društveno-političkim činiocima.

Sa stajališta humanizacije društvenih odnosa te detaljnijeg pojašnjenja prirode i položaja radničke klase, slabost knjige otkriva se pitanjem koje je Miroslav Pečujlić postavio u tekstu »Kritika teorijske misli o strukturi socijalističkog društva«: »[...] koje su osnovne, fundamentalne socijalne grupe koje su nosioci u pojedinim fazama socijalizma protivrečnih tendencija razvitka, koje su nosioci ekonomske i političke moći i čiji odnosi objašnjavaju modernu političku istoriju socijalizma u pojedinim fazama njegovog razvitka?« (M. Pečujlić, *Socijalizam*, 11/1967, str. 1396).

Biljana Kašić

ZDRAVKO TOMAC, *Mjesna zajednica u teoriji i praksi*,
Zagreb 1977, 232 str.

Malo se koja knjiga u nas znanstveno bavi tako aktualnom problematikom kao ova. Mjesna zajednica, kao najniži oblik teritorijalne organizacije našega društveno-političkog sistema, obično se smatra predmetom političkih diskusija. Autor Zdravko Tomac pokazao je obratno, tj. da i ova tema može biti predmet znanstvenog istraživanja i obrade.

Ova je knjiga djelomično prerađena i skraćena doktorska disertacija, koju je autor obranio u jesen 1976. na Fakultetu političkih nauka u Zagrebu pod naslovom »Mjesna zajednica novi tip lokalne samouprave«. Knjiga se sastoji od dva dijela: većeg tekstualnog i manjeg statističkog, ali je, na žalost, tehnički prilično loše uređena, pretrpana, nepregledna, nema čak ni posebno naznačenog Sadržaja.

U prvom dijelu, u uvodnom poglavlju »Bitne karakteristike, nastanak, razvoj i perspektive lokalnih zajednica i lokalne samouprave«, autor ukratko analizira razvoj i ulogu tih zajednica od prethistorije do naših dana, u svim društveno-ekonomskim formacijama. Njegov zaključak na osnovi analize gledišta naših i niza stranih, pretežno marksistički orijentiranih, znanstvenika kao što su E. Fromm, H. Marcuse i drugi glasi:

»Iz svega iznesenog proizlazi zaključak da je maksimalni domet lokalne samouprave u kapitalističkom društvu u participaciji građana u odlučivanju i zadovoljavanju određenog broja svojih zajedničkih potreba u naselju, i to prvenstveno onih koje ne diraju dominaciju privatnog vlasništva, odnosno koje ne ugrožavaju status quo u odnosima klasnih snaga.«

Taj je zaključak potpuno točan, jer nema prave samouprave bez društvenog vlasništva nad glavninom sredstava za proizvodnju i usluge. To je, uostalom,

potvrdila dosadašnja praksa uvođenja radnika u proces upravljanja proizvodnjom u nekim kapitalističkim zemljama. U najboljem slučaju riječ je o suodlučivanju, a ne o samoupravljanju. Ali treba istaći da nema samouprave ni u onim društvima, gdje su sva sredstva za proizvodnju i usluge nacionalizirana, a s njima upravlja administrativno-birokratski aparat, više ili manje centralistički organiziran, u kojima se proces odumiranja države odgađa za daleku budućnost.

»U socijalizmu lokalna samouprava 'nije protivteža centralnoj državnoj vlasti' niti ostatak starog arhaičkog društva i ranije homogenosti naselja nego je početak izgradnje nove države na delegatskom principu. Organizirani radni ljudi u naselju, kao osnovnoj jedinici odnosno zajednici, postaju izvorište izgrađivanja ukupne vlasti radnih ljudi. Lokalna samouprava je jedna od osnova cijelog sistema vlasti, ali i bitan oblik područstvljavanja i odumiranja vlasti« — konstatira autor i u razradi svoje teze polazi od tri historijska iskustva: Pariške komune, Lenjinovih sovjeta i naše narodnooslobodilačke borbe. S ovim drugim izrazom ne bismo se potpuno složili, iako je uobičajen u našoj, a pogotovo u sovjetskoj znanstvenoj literaturi. Prvi sovjeti radničkih deputata osnivani su spontano u vrijeme prve ruske buržoaske revolucije 1905. Nakon februarske revolucije 1917, oni su obnovljeni kao sovjeti radničkih, vojničkih i seljačkih deputata. Istodobno s razvojem sovjeta došlo je do preuzimanja uprave nad mnogim tvornicama od radnika uvođenjem radničke kontrole i osnivanjem tvorničkih komiteta. To praktično znači da se lokalna samouprava rađala istodobno s preuzimanjem vlasti u materijalnoj bazi. S jedne strane sovjeti, a s druge tvornički komiteti bili su glavne poluge oktobarske revolucije. Na žalost, nakon pobjede u građanskom ratu, ali ne i proširenja socijalističke revolucije, i nakon Lenjinove smrti, i jedni i drugi polako su nestali u procesu birokratizacije prvoga socijalističkog društva u historiji.

U drugom poglavlju »Osnovni tipovi lokalnih zajednica« autor utvrđuje četiri tipa: zajednice u autarhičnim naseljima, u naseljima, gdje je već došlo do podjele rada i robne proizvodnje, u prigradskim naseljima i u raznim gradskim sredinama. U svojoj analizi najviše se zadržava na trećem tipu, na tzv. »divljim« prigradskim naseljima, ali nigdje decidirano ne ukazuje na to da su ona jedno od specifičnosti našega poslijeratnog razvoja. Ubrzani industrijski razvoj naše zemlje, koji nije bio praćen adekvatnom izgradnjom infrastrukture, sloboda kretanja i pravo vlastite stambene izgradnje omogućili su nastanak takvih naselja, koja u više razvijenim kapitalističkim zemljama pomalo nestaju, a u evropskim socijalističkim zemljama nisu se brojnije ni razvijala zbog kontrole naseljavanja i nedostatka privatne inicijative. Takva naselja nisu karakteristična samo za Zagreb, već za sve naše gradove, iako je tek poplava 1964. pokazala dokle se Zagreb »razvio« u tom smislu.

U trećem poglavlju »Razvoj i osnovne karakteristike lokalnih zajednica u socijalističkoj Jugoslaviji« autor polazi od analize uloge narodnooslobodilačkih odbora osnivanih u vrijeme rata na oslobođenom, poluoslobođenom i neoslobođenom teritoriju. On analizira njihovo pretvaranje u organe vlasti nakon oslobođenja, kada je u Jugoslaviji osnovano 12.039 mjesnih odbora na ukupno 27.983 naselja (u Hrvatskoj 3027, za 6740 naselja). Interesantno je napomenuti da se te brojke i za Jugoslaviju i za Hrvatsku u osnovi podudaraju s današnjim brojem mjesnih zajednica. Ali prava tih lokalnih organa postepeno su smanjivana sve do 1953. Tek je uvođenje samoupravljanja zaustavilo proces gušenja lokalne samouprave i uopće proces birokratizacije našeg društva.

Najopsežniji su dio knjige — V poglavlje »Osnovne karakteristike razvoja mjesnih zajednica u razdoblju 1963—1973.« i VII poglavlje »Neki elementi daljnje razrade nove ustavne koncepcije mjesne zajednice i pretpostavke njena ostvarivanja«. Uz njih je vezan i najveći dio vrlo važnoga statističkog materijala.

Tek je novim Ustavom iz 1963. definiran status mjesne zajednice: »Te godine dolazi donošenjem novog ustava do uvođenja u naš društveno-politički sistem institucije mjesne zajednice kao univerzalne zajednice lokalne samouprave i u gradu i u selu. Uvođenje u naš društveno-politički sistem mjesne zajednice kao novog tipa lokalne zajednice i novog oblika lokalne samouprave umjesto ukinutih mjesnih odbora i stambenih zajednica rezultat je ne samo saznanja o potrebi jačanja samoupravljanja po mjestu stanovanja, nego i svih krupnih promjena u društveno-političkom sistemu koje se utvrđuju novim ustavom 1963. godine.« U tom poglavlju autor prikazuje mjesto i ulogu mjesnih zajednica u pojedinim komunama ne samo u Hrvatskoj nego šire, koje se javljaju kao nosilac niza akcija od uvođenja struje, vodovoda, kanalizacije i plina do asfaltiranja cesta, uređenja parkova, izgradnje društvenih domova i sl. On iscrpno i dokumentirano istražuje veličinu, organizaciju, izvore financiranja, način odlučivanja i druge probleme vezane za rad mjesnih zajednica. Posebno mjesto zauzima obrada promjena u statusu mjesnih zajednica nakon donošenja Ustava 1974.

Na osnovi detaljne analize autor zaključuje:

»Mjesna zajednica kao lokalna zajednica nije ostatak starog arhaičkog nerazvijenog društva, nego je primjerena i životu u uvjetima velike urbanizacije i koncentracije stanovništva u gradovima, u industrijskoj i postindustrijskoj eri, u kojima život čovjeka sve potpunije prožima mašina i u radu i u dokolici.

Mjesna zajednica se bitno razlikuje od svih do sada poznatih vrsta lokalnih zajednica, ona nije samo oblik organiziranja stanovnika u zadovoljavanju zajedničkih potreba i uređivanju međusobnih odnosa u zajedničkom životu na lokalnom teritoriju, nego je i jedan od temelja organiziranja i funkcioniranja samoupravnog socijalističkog sistema u cjelini.«

U trenutku kada se kao neodgodivi imperativ nameće potreba sistematskog interdisciplinarnog istraživanja našega poslijeratnog društveno-ekonomskog razvoja ta je knjiga vrijedan prilog daljnjem rješavanju toga zadatka.

Zlatko Čepo

ZBORNİK DOKUMENATA I PODATAKA O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU NARODA JUGOSLAVIJE, tom XII, knj. 2, izdanje Vojnoistorijskog instituta, Beograd 1976, 1242 str.

Posljednjih dana 1976. godine historiografska javnost obogaćena je još jednim novim prilogom. U izdanju Vojnoistorijskog instituta objavljena je opsežnija zbirka arhivske građe, druga po redu knjiga XII toma u ediciji Zbornika dokumenata i podataka o NOR-u jugoslavenskih naroda. Sadržajno, ona pruža izbor najvažnijih dokumenata njemačkih okupacionih jedinica, komandi i usta-